

Uskollisena uskottomalle

Barenboimin ja Chéreaun uusi Tristan ja Isolde DVD:nä

Teksti:

Martti Parkkari

oskokonaisuutta ohjelmistoonsa. Niinpä hän jätti suuren suunnitelmansa lepäämään ja siirtyi päättäväisesti pienimuotoisempaan teokseen. Hän valitsi aiheekseen häntä kauan kiehtoneen kelttiläisen legendan Tristanista ja Isoldesta. Oopperan surusta ja yksinäisyydestä.

Aloittaessaan Tristiania hän asui maanpalkolaisena varakkaan **Otto Wesendonckin** ja tämän kauniin ja henkevän vaimon **Mathilden** luona Zürichin lähellä Sveitsissä. Wagner sai oman talon, ”Turvapaikan”, joka sijaitsi ”vihreällä kukkulalla” Wesendonckien suuren kartanon kupeessa. On sanottu, että Tristan ja Isolde – tämä komplisoitu rakkausdraama – syntyi Wagnerin Mathilde Wesendonckia kohtaan tunteman rakkauden siivittämänä. Toisaalta väitetään, että Wagner rakastui Mathildeen sen tähden, että tarvitsi rakkautta voidakseen saada syvyyttä oopperan tunteisiin. Oli miten oli, Tristan valmistui Wagnerin ”naisten” aiheuttamien kriisien keskellä. Kun ooppera oli valmis, oli suhde Mathildeen, ”vihreän kukkulan” unemlaan ohji, ero ensimmäisestä vaimosta selvä ja tuleva vaimo, **Cosima Liszt von Bülow** valmis itsemurhaan. Kaikki tämä – Mathilden aviomiehen mustasukkaisuus ja

myöhemmin anteeksianto – heijastuu suoraan tai kääntäen lopulta Zürichissä valmistuneessa oopperassa.

Wagner oli jo ennen oopperan valmistumista varma, että siitä tulee menestys, joten hän otti yhteyttä oopperataloihin ja kustantajiin. Oikeassa hän olikin, sillä Tristan ja Isoldesta tuli hänen eniten esitettyoopperansa. Tosin alku oli hankalaa, koska orkesteri jaettuine jousineen ja kromaattisine lauluosuuksineen oli liikaa ainakin Wienissä, missä ensimmäisen kerran yritettiin toteuttaa tämä lumoava teos. Wienin epäonnistumisen jälkeen jumalainen Baijerin nuori kuningas pelasti tilanteen takaamalla Münchenissä tarvittavan määrän harjoituksia. Oopperan ensiesitys oli seitsemän vuonna sen valmistumisen jälkeen, vuonna 1865. Se on kiertänyt sen jälkeen yhden tai useamman kerran kaikissa Euroopan oopperataloissa. Suomen ensiesitys oli Suomalaisessa oopperassa 1921.

Äänitteiden vuosisadalla Tristan ja Isolde on useimmiten taltioitu Wagnerin ooppera. DVD:n tultua käyttöön on Tristan ja Isolde säilyttänyt ykkössijan Wagnerin oopperoiden taltioinneissa tämänkin formaatin puitteissa. Oopperasta tehdyn viimeisimmän DVD-version takuumiehinä ovat **Daniel Barenboim** ja **Patrice Chéreau**. Barenboimin kohdalla tämä on jo kolmas Tristan ja Isolde -DVD. Nyt hän johtaa La Scalan suuremista orkesteria solisteinaan kuusi huippulaulajaa: Tristan **Ian Storey**, Isolde **Waltraud Meier**, Marke **Matti Salminen**, Kurwenal **Gerd Grochowski** ja Brangäne **Michelle de Young**. Milanon orkesteri inspiroi laulajia ja laulajat inspiroivat kapellimestaria ja orkesteria. Patrice Chéreaun ohjauksessa kaikki taipuu mestarilliseksi tulkinnaksi.

Aluksi edessä on vain korkea seinä. Seinässä musta aukko, tyhjä tila, joka katsoo

pimeyteen. Seinä nousee kaukaisesta alkuhämärästä. Seinällä – joka on voinut kuulua linnnaan, katedraaliin, vankilaan tai mihin tahansa tilaa jakavaan rakennelmaan – on ajan turmelemaa patinaa. Aukosta tulee ensin laiva, matkalla Irlannista Cornwalliin. Sitten tyhjiys täyttyy kuningas Marken öisellä puutarhalla ja lopuksi tyhjyyttä reunustaa vankilaa muistuttava Tristanin linna Bretagnessa. Alkuseinän jälkeen hahmotuu sivustoille muita tilaa rajaavia seiiniä, jotka kaikki ovat tummanharmaata metallia tai tylä tiiltä. Synkkä lavastus syntyy legedasta, jossa rakkauden ehdottomuus vaatii osallisilta kaiken.

Lavastuksellisesti kaunein kohtaus on ”kirotun päivän” noustessa ja yöhän vaipuneiden huomattavassa olevansa keskellä ihmisjoukkoa, jota he eivät tunne omakseen. Vaaleansinistä taivasta vasten nousee reheviä korkeita sypressejä. Aurinko lainaa linnan seinille varovaisesti keltaistaan. Marken moitteet eivät tunnu kovin pahoilta, mutta Tristan syöksyy tahallaan Melotin keihäaseen. Tästä alkaa molempien nuorten yksinäisyys.

Pelkistetyt lavasteet ovat riippuvaisia valoista. **Bertrand Couderc** säätää ja kohdistaa watteja meren harmaudesta yön syleilyn siniseen ja lopuksi kaiken analysoivaan armottomaan valkoiseen. Nykyteatterissa lavasteet ja valot ovat symbioottisessa, toinen toistaan tukevassa suhteessa.

Moidele Bickelin puvustus noudattaa Chéreaun Ringin yhteydessä synnytettyä ajatonta epähistoriallista tyyliä. Päärooleissa on pitkät, jopa viimeistä kuosia olevat takit. Joillakin sotilailta on ritariaikaan viittaavia asuja ja varusteita, jotka kuitenkin sopivat riitelemättä kokonaisuuteen. Kun Isoldesta ensimmäisen näytöksen lopussa tulee kuningatar, hänet kiedotaan punaiseen viittaan. Tässä liehuvassa asussa hän saapuu yön rak-

kauskohtaukseen, mutta riisuu sen ennen Tristanin tuloa. Hän ei ole enää kuningatar vaan nainen, ihminen paljaana, valmiina rakkauteen.

Laivan rantautuessa Cornwalliin rakastunutta Tristania ei pidätele enää mikään, vaan hän kaataa Isolden laivan kannelle ja runnoo naista mielettömän eroottisen kiihkon vallassa. Erotiikka ei voi jatkua pitkään, vaan se muuttuu rakkauteen, jossa kaksi sie-lua yhtyy toisiinsa. Sitten molemminpuolinen riippuvuus jatkaa mahtaa kohti rakkau-den täyttymystä, kohti kuolemaa.

Waltraud Meier on mielestäni tämän hetken paras Isolde. Hän on äänellisesti suuri ja lämmin. Hän on synnynäinen kauris prinsessa ja hän näyttelee suurem-pesti. Laivalla ”petturi Tristan” suistaa Isolden raiteiltaan. Hän on petetty nainen, joka hoippuu koston ja kuoleman välillä. Juomalla Brangänen yrttejä hän palaa rakkau-den hurmukseen. Chéreaun yökohtaukses-sa hurmos kuitenkin suitsitaan. Puutarhas-sa saisi olla paljon enemmän syyliä ja suuta. Nyt kohtaus on pikemminkin vain toisiinsa tutustumista, toistensa tunnustelua. Kolmannessa näytöksessä Isolde tulee Kareolin linnaanpikemminkin hämmennyneenä kuin epätoivoisena, hänhän ei tiedä Trista-nin vointia kuin osapuilleen. Kun Isoldelle selviää, että Tristan menehtyy, hän nousee samalla tavalla kaiken ymmärtävään astraalitalaan kuin Brünnhilde Jumalten tuhossa. Waltraud Meierista saa uskottavamman isolden kuvan kuin syksyllä TV:stä näkemästäni ja kuulemastani Ruotsin uudesta ylpeydes-tä **Nina Stemmetä**. Suuren Liebestod-aari-ansa Meier aloittaa hiljaa ja lempeästi kuin juuri kuolleen Tristanin hymy. Hän kuulee Tristanin äänten kaikuja ja äänten voimistuessa hän vaipuu hurmioituneena tiedotto-muuteen. Isolde alkaa valua verta. Ennennä-kemätön tulkinta. Hän on kuin kuoleva per-honen, kädet – siivet – kouristelevat voimat-omina, niillä ei enää tartuta tähän elämään. Chéreau katkaisee Isolden elämänlangan vas-ta aivan viime hetkellä, viimeisen soinnun, H-duurisoinnun jo alkaessa soida.

Brangäne on täysin sitoutunut Isoldeen. Laivamatkalla hän tottelemattomuuttaan jopa pelastaa valtiattarensa hengen. Yökohta-uksessa hän asettuu auliisti Tristanin ja Isolden salaisen tapaamisen vartijaksi. Katselles-saan rakkauteen uponneita nuoria hän rea-listina näkee tilanteen mielettömyyden. Hän varoittaa: ”Yö väistyy pian, heräämistä seuraa suru”. Brangänen varoituslaulu on draaman kannalta tärkeä, koska hän on ulkopuolise-na vain tarkkailija. Hän pelkää emäntänsä puolesta pahinta. Brangänen sanat ennakoivat lopun tapahtumia. Tämä laulu on oop-peran kauneinta musiikkia. Isolden Liebes-tod on hurmoksellinen suuri aaria, mutta intiimiydessään varoituslaulu on kosketta-vampi. Orkestroituna se on vielä enemmän täynnä kauneuden kaipuuta kuin ensiversi-ossaan, Mathilde Wesendonckin sanoitta-massa *Träumessa*

Ian Storey Tristanina on uusi tuttavuus, ja suhtauduin häneen uteliaana. Olin varau-tunut, tietäen kuitenkin, että Barenboim ei kelpuuta produktioihinsa kuin ensi luokan laulajia. Ensimmäisessä näytöksessä Trista-nilta vaaditaan Marken puhemiehenä pidät-tyvyyttä, ja tältä osin Storeyn melko hiljaiset osuudet olivat paikallaan. Toisessa näytök-sessä – pidäkkeiden poistuttua rakastavai-ten väliltä – Storeyn ääni kasvaa täyteen ul-jaaseen mittaansa. Äänen sointi on kuin hopeinen nuolenkärki, joka puhkaisee orkesterin helposti. Kun ”kirotun päivän” varjo tun-keutuu rakastavai-ten maailmastaluopumisen ekstaasiin, madaltuu Tristanin ääni ajoittain sensuelliksi kuiskaukseksi. Isolden ja Trista-nin duetoissa soi sellainen eroottinen hurma, että se saa ateistinkin uskomaan juma-lan olemassaoloon.

Kurwenalia, Tristanin uskollista vasallia, esittää sympaattinen baritoni Gerd Grochow-ski. Hän laulaa loistavasti ja selkeästi. Hänen äänessään on välillä nöyrän palvelijan sävyjä, mutta hän pystyy myös määrätietoisesti ohjaa-maan ailahtelevaa isäntäänsä. Loppuun asti uskollisena hän poistuu Tristanin rinnalta tiedottomuuteen. Kurwenal on eräs monis-ta kuolleista, kun kuningas Marke saapuu todistamaan tragediata. Matti Salminen te-kee Marken roolin yhtä upean täydellises-ti kuin Hagenin roolin Ringissä. Salmises-sa on äänellisesti ja näyttämöllisesti aukto-riteettia. Luodessaan Marken arvokkuuden roolia Wagner kenties tahallaan jättää ker-tomatta minkälainen aviomies tämä on ol-lut Isoldelle. Kun kaikki on menetetty, ve-nny Marke anteeksiantoon ja lisää näin tra-gediaan vielä yhden kipupisteen, sillä hänen täytytty jatkaa elämäänsä.

Televiostiosta näkemässäni Nikolau Lehnhoffin ohjauksessa haava ja ikävä tekevät Tristanista lähes mielisairaana. Perusteltu ohjauksellinen ratkaisu sekin, mutta Chéreaun käsissä Tristan on vain vahvasti on-neton. Jälkimmäinen on yleisöystävällisempi tulkinta. ”Näkykö laiva?”, ”Tuleeko lai-va?”, Chéreau korostaa Tristanin odotusta ja epätoivoa panemalla haavoittuneen ryö-mimään tuskallisesti porras portaalta ylä-santeelle, josta näkisi merelle. Sinne Tristan ei pääse, vaan hänet kannetaan portaikolta alas. Hänen ympärillään on hänen tilaansa herkästi reagoivaa uskollista Kareolin väkeä. Samaa luontevuutta taustahenkilöiden toi-mintaan Chéreau on saanut ensimmäisen näytöksen laivassa. Merimiehet käsittelevät matka-arkkuja, laivan köysistöä, laskusiltaa ja tarkkailevat oudosti Isoldea. Ohjaaja on kaikessa läsnä, suuret – paljon väen – koh-taukset eivät ole keskeisiä tässä intiimissä ihmissuhdedraamassa, mutta ne elävoittä-vät toimintaa.

Kyllästyminen, pettymys, mustasukkaisuus ovat yleisempiä syitä suhteen päättymiseen kuin kuolemaan ajautuminen. Rakkauskuo-lemat todellisuudessa tai näyttämöllä kohah-duttavat aina mieltämme, kenties tämän ää-rimmäisen tien onnettomat kulkijat saavat myös sympatiamme. Tristanin ja Isolden le-genda panee meidät myös miettimään osuut-tamme omissa rakkauden julmissa peleissäm-me. Rakkaus on puhdistava tuli. Kaikki ei-vät osaa pitää sitä renkinä, vaan päästävät sen isännöimään, eli antavat periksi meissä piilevälle kuolemanvietille.